

კავშირები № 2

18 იანვარი, 1915 წ.

მიიღება ხელის მოწერა

წლიური ფასი

≡ 5 მან. ≡

სოციალ-დემოკრატიული საზოგადო-ეკონომ.

ცალკე ნომერი 10 კაპ.

მიზანი და სალიტერატურო შუამდგომ.

რედაქცია ღიაა 9-3 საათამდე.

ფელიწადი მომთხე

ქისაძარტი: თბილის., გაბაევსკი პერ. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპუტისა: თბილისი კლდე.

6244

დღევანდელი სახელმწიფონი მხეცთა და ცხოველთა სახით.

ს ა რ ჩ მ ვ ი :

1. გამოქცეულები. 2. სიმღერა (დექსი).—ვ.ჟა-ფ.შავილასი. 3. მედიორაცია. — რ. გ—ები. 4. უდრათ მსხვერპლდა (დექსი). — ი. მკედლიშვილისა. 5. რა იყო წმ. ნინოთბას ქართ. სიონის ტაძარში.—მო წმუნესი. 6. ზრესა. 7. მალიუკთავის ზასუნის სომხურ ზრესისადმი. 8. გერმანელები და ხალხთა უფლება.—ლიოგენისა. 9. ქრთნაკა. 10. ქართ. კულტ. მოუ. სპზ. 11. აკაკის ხავესები.—ქართლელისა. 12. თეატრი და ხელფანება.—Cantate სი.

გამოქცეულები

საზარელია შედეგი ყოველი ომისა. საზარელია ეკონომიურად, ფსიხოლოგიურად და რაც უმეტესია—თავის მუქარით იმ სიკოცხლისადმი, რომელიც აღარ გამეორდება ხოლმე თუ ერთხელ მოისპო. ამიტომ ამბობენ ხოლმე, რომ სული ტკიბილიაო. ამიტომ არის რომ ადამიანი ყველაფერს გაჭირვებას აიტანს და როცა თვით სულზედ მიდგება—მაშინ კი იგი სრულიად გარდაიქმნება ხოლმე: ან შიშით და ძრწუნვით ტყემა სულით და გარბის ან იმალება—როგორც ლაჩარი, ან კიდევ იგენს გამბედაობას, ვაჟაკობას და მისი სული საომარ ასპარეზზედ იწრთვნება, სპეტაკდება მომავალ ცხოვრებისათვის. ასეთია მდგომარეობა მეომრისა და საზოგადოთ მამაკაცისა, რომელიც ომის ჭექა-ქუხილში ეხვევა. მაგრამ არის მეორე ნახევარი კაცობრიობისა—დედაკაცები, ქალები, ბავშვები, მოხუცებულნი,—რომელთაც, არც იურიდიულად. არც ზნეობრივად, არ მოეთხოვებათ რომელიმე გზით გამკლავება საომარ ძალთა წინაშე და ისინი იძულებულნი არიან მხოლოდ ერთ საშუალებას მიმართონ:—ლიმალწუნენ, გაიქცენ, გაიხიზნენ იქიდან, საცა მტერი დაუნდობლად და ველურად იქცევა. უმეტეს შემთხვევაში ესეცა ხდება და სუსტი ნახევარი ხალხისა გარბის უგზო-უკვლოდ.

დღეს ასეთი ბედი დაადგა იმ სომხობას, რომელიც მოსახლეობდა ოსმალეთსა და სპარსეთში. ვაჟაკები ან ჯარში გაიწვიეს. ან ჯარს ებრძვიან აჯანყებულნი და მათი ცოლ-შვილი მტრის ძალმომრეობის საგნად შეიქმნა. ჩვენ არ ვიცით სარწმუნო წყაროებრიდან თუ ეს ძალმომრეობა რაოდენი ფარგლისაა, მაგრამ გახუთების და ხმების მიხედვით—იგი დიდია. ერთმა სომხის ინტელიგენტის ქალმა გვიამბო მავალითად შემზარავი ამბავი, რომ ათასამდე სომხის ქალმა თავი დაიხრჩო ვანის ტბაში, რომ განზე ცეხულ ქურთების მსხვერპლად არ გამბედარიყენენ. აი თუნდა ეს მავალითაცა კმარა, რომ ადა-

მიანის ადამიანური გრძნობა შეილახოს, მისი ძარღვები დაიქიმოს და მოუფიქრებლად შეესქდეს მტერსა, სამშობლო დედათა შეურაცხყოფისა, დაწიოკებისა და გაუღეტისათვის. მაგრამ განა ამას სჩადის ვინმე?—არა. არა იმიტომ, რომ არ უყვართ მშობელი ხალხი ან გული ნაკლებ წოდეთ; არამედ იმიტომ რომ გრძნობის გარდა ადამიანის სახელმძღვანელო გონება და აწონ-დაწონვა, ყოველივე ფაქტისა, თუნდაც იგი შემზარავი და გულის მომწყველელიც იყოს. და აი სომხის ერთი ანგარიშ მიუცემლად კი არ ეფიქრებოდა მტერსა; არამედ სცდილობს ნაკლების მსხვერპლით, მეტი სარგებლობა მოიძებდოს საუკეთესო მერმისისათვის: ეს არამც თუ საქრახისი არ არის ეს გონიერი და აღლოიანი საზრუნავი საგანია ყოველი ერისათვის, ყოველი ადამიანისათვის. მაშ რატომ უნდა იყოს საქრახისი ქართველებისათვის ზრუნვა თავის მომავალზედ და ისეთივე აწონ-დაწონვა მდგომარეობისა, რომ ნაკლების მსხვერპლით გამოვიდეს ქართველობა ამ უმაგალითო და ტიტანიურ ბრძოლიდან, რომელიც ექუქრება არა მარტო პაჩარეებს, არამედ დიდ ერებსაც კი.

ჩვენის ღრმა რწმენით, რაც უნდა აღვლევებულნი და გრძნობა-შელახული იყოს ადამიანი იგი მაინც არ უნდა ჰკარკავდეს გონებას და გონიერულის სიფრთხილით უნდა მოეკიდოს ყოველ საფრთხეს. ყოველი ერთი ვალდებულია თავის თავზედ იფიქროს და თუ შესაძლებელია, სხვებთან ერთად სოლიდარულად იმოქმედოს. დღეს კი ჩვენ რას ვხედავთ—ერთხელ კიდევ დაწიოკებული სომხის ერთი კვლავ ეძებს თავმესაფარს კავკასიის მიდამოებში და საქართველოს კუთხეებში. იგი გამოარბის იმ თავზარდამცემ უბედურებისაგან, რომელიც მას ეწვია. ყოველი ადამიანი ვალდებულია ქრისტიანულის სიყვარულით ხელი წააშველოს დავრდომილს და შეინახოს იგი, მაგრამ როდესაც ეს დავრდომილნი აღემატებიან მის ძალას—იგი ვალდებულია თავისთავზედაც იფიქროს, რომ უარესი უბედურება არ დაატყდეს თავზედ ერთსაც და მეორესაც. არა-

ვისათვის საიდუმლოებას არ წარმოადგენს. რომ წინანდელი ომების გამო გამოქცეულმა სომხობამ უომრად დაიპყრო მავალითად მთელი ახალქალაქის მაზრა და ნაწილები ბორჩალოსი და ყარსის ოლქისა. ასევე დღესაც და უკვე ისმის ხმები რომ გამოქცეულთ შველა სჭირათ არა მარტო ფულით და საცვლით, არამედ მიწითაც აი ის ძირითადი განსხვავება; რომელსაც წარმოადგენს შველა ჰუმანიური და სახელმწიფოებრივი. ეს ასეც უნდა იყოს. ათს ოჯახს, ოცს, ასს -- შეიძლება დახმარება გაუწიო დროებით ფულით, სანოვაგით, ტანსაცმელით, მაგრამ ყოვლად წარმოუგენელია 60 - 100000 გამოქცეული შეინახოს ვინმემ სამუდამოთ -- ქველმოქმედებით. ამოდენა ხალხს უნდა გამოეძებნოს საქმე, უნდა მიეცეს მიწა რომ თავისთვის გამოეყებაც შეეძლოს და სხვის ბარგადაც არ იყოს. ახლა ვიფიქროთ, საიდან უნდა აიღონ კავკასიაში ეს საქმე, საიდან უნდა გამოსტან ეს მიწა, როდესაც საქმის სიმწარე ყველასავე ცნობილი არის და მიწისა კიდევ უარესათა. დღეს კავკასიაში ზოგიერთს უთანხმოებას სწორედ იმ მატერიალურ საშუალებათა სიმცირე იწვევს, რომელნიც საჭირონი არიან საცხოვრებლად და ამ სიმცირეს თუ ზედ დაურთობთ ხალხის მომარტობას -- უეჭველია ნიადაგი უთანხმოებისა ფართოვდება -- ეს კი ომზედ უარესი უბედურება არის; ომი წარმაცალია, კეთილით მეზობლობა კი სამუდამო ირღვევა და მისი დარღვევა -- სპობს სწორედ სოლიდარობის ნიადაგსაც

მართალია ომის გამო ბევრი ხალხი გაწყდება, ადგილები დაირბევა და მათ ადგილზე შეიძლება რომელიმე ზედ მეტი ელემენტის დასახლება, მაგრამ -- ეს ხომ სხვის უბედურებაზედ ავ ბული ბედნიერება იქნებოდა და სამართლიანობის დარღვევის გარდა -- უხსნელ კვანძს შექმნდა მომავალ თაობათათვის. ასე დასახლდა ახალქალაქის მაზრანუ თუ შესაძლებელია შემდეგშიც გამეორდეს ასეთი ამბავი კიდევ სხვა ადგილას?

მაგრამ, რა გამოსავალი უნდა გამოენახოთ ამ მდგომარეობიდან, როდესაც იგი სურვილით კი არა, გარეშე ძალთა ზეგავლენით არის გამოწვეული. სომხები იმიტომ ხომ არ გამოვბიან, რომ კავკასიური პური სჭამონ ან კავკასიური მიწები დაიჭირონ -- ისინი გამოეჭენენ იმ უბედურებას, რომელიც ომმა თავს დაატეხ. აი საფიქრებელი ეს არის და სწორედ ამაზედ უნდა იზრუნოს როგორც თვით სომხობამ, ისე სხვებმაც. არავინ ელო-

და და ნამეტნავად თვით სომხები, რომ ასეთს შავს დღეს გაუთენებდა ომის დროებითი ბედის გადახრა ხან აქეთ, ხან იქით. სომხის ხალხს, და ნამეტნავად ხელმძღვანელები ეგონათ, რომ საომარი ბედი ლარევით სწორი ხაზია და მის მსვლელობაში მიხვეულ-მოხვეულობა შეუძლებელია.

დღესაც, როდესაც ომი ჯერ გათავებული არ არის, შესაძლებელია ასეთი მიხვეულ-მოხვეულობა იქნებ უფრო დიდი მაშტაბით და ამიტომ სომხობა უნდა ეცადოს გამოქცეულები, რადგან ისინი უკვე აიყარ-დაიყარნენ და დაჰკარგეს თავიანთი ბინადრობა -- უფრო უზრუნველყოფილ ადგილას გადაიყვანოს, ვიდრე ჩმიძინი და სხვა კავკასიის ადგილებია, არავისათვის საეჭო არ არის, რომ რუსეთს, -- საფრანგეთთან და ინგლისთან შეთანხმებული, საბოლოოდ გაიმარჯვებს გერმანია -- ავსტრია -- ოსმალეთზედ, მაგრამ ომის დროებითმა სტრატეგიამ შესაძლებელია რამდენჯერმე უკანაც დასწიოს ჯარი და წინაც წასწიოს -- მაშინ გამოქცეული სომხობა რამდენჯერმე უნდა ვახდეს ერთის მხრით სათამაშო ბურთად და მეორის მხრით ჯარის მოძრაობისა და მოქმედების ხეცის შემწვლი. ჩვენის ფიქრით, ისინი უნდა მოეწყვენ ჩრდილოეთ კავკასიაში მანც რომ ომის ქართველობა აღარ დაახარაღს იგინი ბედმეტად, ისინი უკვე აყრილები არიან და დაახლოვებით სულერთია სად იქნებიან -- აქ, თუ ცოტა მოშორებით, მაშინ როდესაც აქ მცხოვრები ბინადართათვის, ღვთის მადლით, ჯერ ასეთი საბედისწერო მომენტი არ დამდგარა და იქნება არც დადგეს, რადგან რუსეთის ძლევამოსილი ჯარი ღვთის მადლით კიდევ გაუმკლავდება მოსულ ურდოებს. თუ გამოქცეული სომხები ოდესმე მოინდომებენ დაბრუნებას თავიანთ სამშობლოში -- ჩრდილოეთ კავკასიიდანაც ისე ადვილად დაბრუნდებიან; როგორც ერმიანიჩისა და ახალქალაქის მაზრიდან და თუ არ მოინდომებენ -- მათთვის, როგორც სამშობლო -- თავდანებებულთათვის -- რა განსხვავებაა -- აქ იყვნენ თუ იქ? ადგილობრივი მცხოვრებნი კი; სომხები იქნებიან იგინი, ქართველები თუ მუსულმანები -- დამშვიდებულნი იქნებიან, რომ მათს ისედაც ვიწრო კარმიდამოს კიდევ არ წაემატება შემავიწროებელი ელემენტები. ჩვენი ობიექტიური აზრი ასეთი არის და ჩვენ გვიკვირს, რომ ერთმანეთში ურევენ გამოქცეულთა დახმარებას და გამოქცეულთა საკითხს. პირველი საკითხია გრძობისა, მეორე -- გონებისა.

გერმანელთა ყუმბარებისაგან დანგრეული სახლი
გარტლბულში (ინგლისი).

ს ი მ ღ ე რ ა

მე შენის ტრფობით ვერ გავეძვხ,
შენ ჩემის სიძულვილითა!
ვერ გილაღატებ მაინცა—
თუნდ ხორცს ვიგლეჯდე კბილითა
გულ-დაკოდილი შენგანა
მითც ღმერთს გახვეწებ სიტყვითა.
გახვეწებ, ვემუდარები
ცხელის მქშინავის პირითა,
გარშემო შემოხაზულა
ცხელის სრემლების მილითა.
თანაც დაგბრუნავ თავზედა
ჩემის ჯვარ-ცმულის ფიქრითა.
შენ ამას არაფრად აგდებ

მოხვალ; ზედ მდგები წიხლითა.
უცვლელი ვრჩები მაინცა
ჩემის წადილით დიდითა
სამყაროს იქით რომ მიდის
მომაკვდავთ განა იცითა?!
წვრილმანს, ჩანჩალა აზრებსა
ვილაღავ აქეთ-იქითა:
არ დამიშალონ მიმოსვლა
ღმერთთან ამ გრძნობის ზიდითა.
შენი ვარ დიდი ერთგული
ვერვინ შემხედავს იქვითა.
შენი ვარ, შენთვის მოვკვდები,
თუნდ შხამს მასმევედ ჯიხვითა!

ვაჟა-ფშაველა.

ბრძოლის ველი, გერმანიის არტილერიის ოტების შემდეგ.

მ ე ლ ი ო რ ა ც ი ა

სამელიორაციო ბიულეტენი ქრისტიანობისთვის უკვე გამოვიდა და გვინდა მკითხველს გაუზიაროთ ჩვენი შთაბეჭდილება. ყველას ეხსომება ის წერილები, სადაც ჩვენ ვაგონებდით მკითხველს იმ მიმართულებას, რომელსაც დიდხანია დადგა მიწად-მოქმედების სამინისტრო მინისტრი კრიგოშენის მეთაურობით. ეს მიმართულება იმგვარია, რომ მთელ კავკასიაში და ნამეტნავად ამიერ-კავკასიაში აპრობენ სამელიორაციო საქმის განსახლებას მუღდანის ვეიის მორწყვით, რომელსაც უნდა მოხმარდეს მთელი აქაური წყლები, სამელიორაციო ბიულეტენი და სხ. და სხ. დანარჩენ ამიერ-კავკასიას, ამ მიმართულების მიხედვით, არა სკრია მელიორაცია, რადგან „იქ არსად არ არის საკმაოდ ფართო ადგილი შიდა რუსეთიდან გადმოსახლებულთა კომპაქტურ მასის დასახლებლად“, როგორც მკერმეტყველურად აღნიშნა მინისტრმა თავის მოხსენებაში. მუღდანში ასეთი ფართო ადგილი არის და მელიორაციაც ამ მიზანს უნდა დაექვემდებაროს.

ჩვენ კარგად ვიცით, რომ ადგილობრივი „წყალთა უწყება“ სრულიად იზიარებს ამ შეხედულებას და წინასწარ ამზადებს ყველა საშუალებას ამ შეხედულების განსახორციელებლად; აქტივობა საინტერესოა ის ცნობები, რომელსაც ვპოულობთ სამელიორაციო ბიულეტენში (№ 11).

ბ-ნი ა. ესენი სრულის სიმართლით შენიშნავს თავის წერილში „წყალთა უწყების ხარჯთ-

აღრიცხვა 1915 წლისათვის“, რომ ომის გამო საჭირო გახდა ხარჯთ-აღრიცხვის გადასინჯვა და მისი ყოველმხრივი შემოკლება. *) გადასინჯული პროექტი ხარჯთ-აღრიცხვისა ეხლა შეტანილია საკანონმდებლო დაწესებულებაში. გადასინჯვა ამ შესწორებული პროექტისა საინტერესოა არა მარტო იმის გასაცნობად, თუ რა სამელიორაციო მოქმედება განზრახული ახლო მომავლისათვის, არამედ იმის გამოსარკვევად, თუ როგორი შესხედულება საზოგადოთ „წყალთა უწყება“ და „მიწათ-გაუმჯობესების განყოფილება“ მიწათ-მოქმედების სამინისტროსი. ეს აზრია ა. ესენისა და მართლაც საინტერესო ცნობები ირკვევა.

სულ გადადებულია ხარჯთ-აღრიცხვით 11.720,000 მან. 1914 წლისათვის იყო ომაქდის 13.503,500 მან. და შემდეგ შემოკლდა 10.457,496 მანათამდის. ამრიგად 1915 წლისათვის გამოთხოვილია 1.783,500 მანათით ნაკლები და 1.262,504 მანათით მეტი შარშანდელ შემოკლებულ ხარჯთ-აღრიცხვაზედ.

მთელი ამ ჯამიდან კავკასიის „წყალთა უწყებისათვის“ 1914 წ. იყო გადადებული 1.356,416 მან., ე. ი. 10 პროც. და 1915 წლისათვის 1.205,835 მან., ანუ 10,3 პროც. მთელი საერთო ხარჯისა. ერთი სიტყვით, კავკასიის სამელიორაციო საქმეში არ იყო — იმატა კიდევ.

ამ მხრივ საინტერესოა ის ცნობა რომ მთელი ხარჯი ახალ სამელიორაციო საქმეებზედ გადად-

*) ხაზი ჩვენია.

ბულია უმთავრესად (?) მულანის ველის მოსარწყავად—298,517 მან. (სულ 571,979 მან. ახალ საქმეებისათვის). „На окончаніе работъ по орошенію Центральной Мугани отпушено даже на 170,000 долѣ, *) чѣмъ испрашивалось первоначально“. სულ კი იმავე მულანის უდაბნოს საქმეთა მოსავლელად 258,049. ეს ორი რიცხვი შეადგენს 556,616 მან. და მაშასადამე მულანის გარეშე საქმეებისათვის რჩება 15,363 მან. რომელითაც უნდა გააკეთონ მთელ კავკასიაში 2 სასოფლო წყალსადენი და ერთი არტეზიანული ქა. ამ გვარად 1914 წ. მულანის გარეშე დაიხარჯა 6 პროც. საერთო ჯამისა და 1915 წლისათვის გადადებულია მხოლოდ 2,7 პროც. ასე არის დაყენებული სამელიორაციო საკითხი კავკასიაში.

ამას ეთანაბრება წყალთა უწყების საკანცელარიო და ტეხნიკური შტატების გადიდებაც 1915 წლისათვის გადადებული 100,367 მან. იმ 8,200 მანეთის მაგიერ, რომელიც აქამდის იხარჯებოდა წლიურად; ე. ი. გადიდა ხარჯი თორმეტჯერ. ამასთან „არ უნდა დავივიწყოთ, დასძენს ა. ესენი, რომ უკანასკნელ დრომდის უმეტეს ნაწილს წყალთა უწყების ხარჯებისას ითხოვდა აღმოსავლეთ კავკასიის უდაბნოები, დანარჩენ ამიერკავკასიის მელიორაციისათვის კი სულ მცირედი რამ იხარჯებოდაო“.

მთელი წერილის ბოლო რაღაც დამკინავი დასკვნაა: ხარჯთ-აღრიცხვის განხილვამ მიგვიყვანა შემდეგამდე:

- 1) მიწათ-მოქმედების უწყება კვლავ დიდ ყურადღებას აქცევს ამიერ-კავკასიის მელიორაციას.
 - 2) აუცილებლად მიაჩნია მულანის საქმეების დასრულება მთელის სიფართოვით.
 - 3) დაწყებული გამოკვლევანი გრძელდებიან.
 - 4) უნდა მიექცეს სერიოზული ყურადღება სამელიორაციო საქმეთა განვითარებას მთელს ამიერ-კავკასიაში. ამიტომ წყალთა უწყების ხარჯი გადიდებულია 12 ჯერ.
- იქ სადაც მულანის ველია—იქ ხარჯები მატულობს, იქ სადაც დანარჩენი ამიერ-კავკასია არის ხარჯები აკლდება; და თურმე კი განზრახულია სერიოზული ყურადღების მიქცევა. წყალთა უწყება გადაგებულია მთლად მულანის უდაბნოზე და მის ხარჯებს აღიდებენ თურმე საზოგადოთ კავკასიის მელიორაციისათვის. აი ამაზედ იტყვიან: ფული და

*) ხაზი ჩვენია.

საქმე მულანის უდაბნოსათვის და სერიოზული ყურადღება (რაში გამოიხატება? და სიტყვები—დანარჩენ ამიერ-კავკასიის-თვის

რ. გ.

უდროო მსხვერპლი

ქვეყნად დასტოვა ტყბილი სახელი, თვითონ შეიქმნა მცხოვრები ცისა, უპანკოების გამოშახველი ზეცამ ჩაიკრა და მიითვისა. ის ნორჩი იყო, ჯერ გაუშლელი, სრულიად ცოტა უყურა მზესა, მაგრამა მაინც ღრმა, წაუშლელი დაატყო კვალი მან სიციცხლესა.

ი. მკვდლიშვილი.

მ რ ე ს ა

„კავკ. სლოვომ“ გვიბახუბა ასე: „კლდე“ კარდაშტუბით აღშეთებულა ჩვენი შენიშნით მის საკვირველ „ობიექტივობაზედ“; სომეხ გამოქვეყნათა ბედის გამო. ეს ჟურნალი წერილ შემწახურ შოეინაზმის, ზირდაზირ „რუსკოე ზნაშეიდან“ სთარკმნის თავის წერილებს თითქო. ამიტომ ეოგელ მის გამოსვლასზედ სომეხებისა და ჩვენს შესახებ შეიძლება გულგრილი სიჩუმით პასუხა. მაგრამ მისი სწავლა არ შეიძლება არ მივიღოთ მხედველობაში.

აა ივა: პოდრეული—განხიხნულები რუსეთის ქვეშევრდომნი არიან და ამიტომ სახელმწიფოსა და მათთვის შეეკა, ფალა მისი, სხარსეთსა და ოსმალეთიდან გამოქვეყნენი კი უნდა სახელმწიფოთა ქვეშევრდომნი არიან.

არ შეიძლება, არ გაიხაროს კაცმა, დასძენს „კავკ. სლოვო“;

რამ „კლდელები“ ასე ზრუნენ რუსეთის სახელმწიფო ინტერესებზედ. და სამწუხაროა რომ ისინი არ არიან საფრანგეთის მთავრობის რეგეში: ისინი აჩვენებდნენ ბელგიელებს, ამ „რუსო სახელმწიფოთა ქვეშევრდომებს“, გადაუცის აფე-

რანკეთის ტურატონაზე და საფრანკეთისკან უსწრეკელყოფალებს.

თვითონ მკითხველისათვის მიგვიჩვენებდა ამგვარი პასუხის გასინჯვა. მხოლოდ ერთს დაუმატებთ „კავკ. სლოვოს“ თვალთმაქცობის გასაფანტავად: ბელგიამ თავი გასწირა არა იმდენად თავისათვის, რამდენადაც საფრანგეთისა და ინგლისისათვის და უმადურობა იქნებოდა მათის მხრით არ შენახვა ბელგიელებისა, რომელთა ჯარი დღესაც იბრძვის მათ ჯარებთან ერთად და არ შეიძლება გვიჩვენოს „კავკ. სლოვომ“ გარდა თავისი საკუთარი სტატეიებისა, თუ როგორ გასწირეს სპარსეთის და ოსმალეთის სომხებმა თავი რუსეთის დასაფარავად? შედარება კარგია მაგრამ კაცმა ზომაც უნდა იტოდეს, ზომა და თავისიანობა, თორემ პოლონელებთან, ბელგიელებთან და სხ. შედარებანი ცოტა არ იყოს... ნამეტანია.

არ შეიძლება „კავკ. სლოვომ“ მოიფიქროს, როგორ შეხვედებოდა ამ ბელგიელებს იგივე საფრანგეთი, თუ მაგალითად ომის წინ პარიზში მყოფი ბელგიელები მოინდომებდნენ პარიზის მითვისებას?

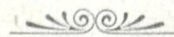
რაც შეეხება იმას, რომ „კავკ. სლოვოს“ „უხარბიან“ კლდელების ზრუნვა სახელმწიფო ინტერესებისათვის — ეს მახინჯი ირონია გახლავთ: ჯერ „კავკ. სლოვო“ დაბადებული კი არა, მოფიქრებულიც არ იყო, როდესაც ეურნალი „კლდე“ უკვე სახელმწიფოებრივ ინტერესებზედ ზრუნავდა თავისი მიმართულებით.

„კავკ. სლოვოს“ ღირსეული თანამომე „ბაკუ“ უფრო შორს მიდის საჯირითოდ:

„და კაცი უნდა ბრმა იყოს, სრულად არ უნდა იცნობდეს რუსეთის ხალხს,*) რომ ურჩიან როგორც ამას სწადის ჭურხალი „კლდე“, არ მიუშვებდეს რუსეთისათვის თავის გამწირველ სომეხ — გამაქცეულებს, რადგან ეს შეეკლა მავნებელი... რუსეთის ხალხი არას დრთს არა ეფთვიდა უმადური და შეტად დიდია (ВЕЛИКЪ), რომ თავი დაიმდაბლოს და უარი უთხრას წამებულთ...“

*) ხაზი ჩვენია.

შეიძლება ჩვენ ბრმანი ვერყოთ, ზოგიერთი გაზეთის დიდებული აზრი ვერ შევამჩნიოთ, მაგრამ რად არის გაზეთი „ბაკუ“ იმდენად უსამართლო, რომ გვაბრალეებს ჩვენგან არ დაწერილს — ეს ბრმებისათვისაც ცხადია. ჩვენ პირიქით ხაზს უსვამდით იმ გარემოებას, რომ გამოქვეულთა დახმარება ხალხისა და საზოგადოების ვალია, მისი კაცთმოყვარეობის ვალი და უთითებდით იმ მავნებლობაზედ, რომელიც შეიძლება მოიტანოს სახელმწიფოებრივმა დახმარებამ. თუ „ბაკუ“ ამას ვერ არჩევს იმის ბრალია, რომ თვალთ ბრმა ჭკუით ხედავსო და ჭკუით ბრმა თვალთაც ვერა ხედავსო. ვერა ხედავს „ბაკუ“ „ნოვოე ვრემიას“ აბრუნდისაც და იმისი უმაქნისი ხელით შეგროვილი ფულიც სიკეთის ნიშნად მიაჩნია. ის კი არ იცის რომ იგივე „ნოვოე ვრემია“ ხვალ — როდესაც სომხის ერი გამოყენებული იქნება ისე, როგორც ეს „ნოვოე ვრემიას“ პოლიტიკოსებსა სურთ, — ხვალ სომხის ერიც ისევე მოლაღატედ იქნება გამოცხადებული, როგორც ომის წინ. საბრალოა ის ხალხი, რომელიც თავის იმედებს „ნოვოე ვრემიას“ პუბლიცისტებზედ აყარებს.

მილიუკოვის ზასუხი სომხურ ჰრესასისადმი

სომხურ პრესაში დიდი აურ-ზაური გამოიწვია ჩემმა წერილმა, რომელითაც შევეხებოდი ოსმალეთის სომხეთის საკითხს. მე რომ მომივიდა ის ამონაწერები ცხად ჰყოფენ რომ მოკამათენი უფრო ჩემს პიროვნებას გამოსდგომიან, ვიდრე ჩემ მიერ წამოყენებულ დებულებათ. და სწორედ ეს გარემოება მაძიებებს ხმა ამოვიღო.

სომხური პრესა ჩემი უკმაყოფილოა და ამ თავის გრძნობას დაუფარავად გამოსთქვამს. „ჰორიზონი“ ამბობს რომ მე „თავის კაცად“ მთვლიდნენ. და როგორც „თავისი კაცი“ მე უნდა მხარი დამეჭირა სომხურ ეროვნულ მისწრაფებათათვის და „დამეცვა სომხის საზოგადოების თვალსაზრისით“. მიუხედავად ამისა მე თურმე უცოდინარ კაცად თავი მომიკატუნებია, რაც შეეხება სომხის ხალხის ზრახვათა წადილს და კანდიერებით „ჩემი ინდივიდუური აზრი გამომითქვამს“, აზრი რომელიც სულ წინააღმდეგია ამ ეროვნულ მისწრაფებებსა. ცოტა სხვანაირად გამოსთქვამს თავის ბრალდებას „არგვი“. ამათ მე მივაჩნდი თურმე როგორც წარმოქმადგენელი „რუსი ინტელიგენციისა“ და „თავისუფლად მოაზროვნე“ პოლიტიკური ძაღლი. როგორც პირველის აგრედდე მეორის როლში მე უნდა მიეყოლოდი ევროპის მოწინავე მაგალითს, მაგალითად: ჟორესისა, პრესანსესი, კიარისა, ბერარის, ანატოლ ფრანსის და ბრანდესისა, რომ გამეტარებინა „საკაცობრიო ტენდენცია, რომელიც გამოითქმება პატარა ხალხთა ინტერესის დაცვაში „ძლიერებისაგან“. ნამდვილი კი „ჩემთვის უფრო ძვირფასი ყოფილა რაც ხელსაყრელია რუსეთისათვის და არა ის, რაც სომხობას სურს და სწადია. „ამაშია ძირითადი ბიწიერება მილიუკოვის აზრისაო“, ამბობს „არგვი“. გაზეთის აზრით, „მე უნდა გამოემჩინა საკმაო მოქალაქობრივი სათნოება, რომ განხედ გადამედვა დიდი სახელმწიფოს ინტერესები და წამომეყენებინა პატარა, ხოლო თავისუფლების გმირული მამიებელი ხალხის იდეალები. და თუ ერთიმეორეს დაუპირდაპირდებოდა ორი ინტერესი, ერთი — ინტერესი დამპყრობი ნებისყოფისა და მეორე — ინტერესი თავისუფლებისა კენ მისწრაფებისა, უპირატესობა ამ უკანასკნელისთვის უნდა მეკუთვნებინა“. საკითხი დასმულია მკაფიოდ და კატეგორიუ-

ლად. და პასუხიც უნდა მკაფიო იყოს და კატეგორიული. უნდა გამოვტყუდ და ვაღიარო, რომ არ მაქვს ის მოქალაქობრივი სათნოება, რომელსაც ჩემგან მოითხოვს „არევის“ თანამშრომელი. ვბედავ ვიფიქრო კიდევაც რომ ამგვარი სათნოება ჩემგან არ მოუთხოვიათ სხვა პატარა ეროვნებათ, რომლებიც მე მთელიდნენ, ჩემდა სასიამოვნოდ, „თავის კაცად“ და დღესაც მთელიან. ჩემის აზრით, არა როგორც მატარებელი „საკაცობრიო“ ტენდენციათა, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, როგორც რუსეთის პოლიტიკური მოღვაწე ყველაზედ უფრო სასარგებლო ვიქნებით ამ ეროვნებათათვის.

თუმცა თვით „არევის“ მშვენივრად ესმის ეს თვალსაზრისი, როდესაც ჩვენზე ამყარებს, როგორც „ქვეშაირი განმათავისუფლებელ მისიის წარმომადგენელს“, ოღონდ „ზნეობრივი მოვალეობის მიხედვით გამოვანახო ის ქვეშაირი გარდაწყვეტილება, სადაც პარმონიული სახით თანხმდებიან „დღეისა ხელმწიფოს ინტერესები და ბუნებრივი მისწრაფებანი პატარა ერისა.“ ამ ფორმების ქვეშ გადაჭრით ვაწერ ხელს. მასში სრულიად სამართლიანად აღნიშნულია, რომ საქირია მივლოთ „საზოგადო და საკაცობრიო ტენდენციები“ წვრილმან ერების დასაცავად, რომელნიც თავისუფლებისაკენ

მისწრაფებიან, მაგრამ ნორმალური დაოკიდებულებანი ამ მისწრაფებათა შორის და იმ „სახელმწიფოს“ მართველობის შორის, რასაც პირზე ლიმილით ჩემი ოპონენტები ბრჭყალებში სვამენ და შეცდომით განმარტავენ, უნდა ესთქვა, რომ ჩემი წერილით ვესწრაფებოდი სულ სხვა სამართლიანობას.

სომხური პრესა, თქმა არ უნდა, უარს ვერ მეტყუვის თავისუფალ ვალდებულობაზე. პირიქით, „ზაკავკ. სლოვო“-ს სახით ხშირად ქათინაურებს შემასმენდნენ, რომ სომეხთა საკითხი გამეჩვივა. მათ ისე მოეჩვენათ, ვითომც კიდევ გადავჭერი საკითხი და ისიც არა მათ სასარგებლოდ. „ჰორიზონი“ ამტკიცებს, რომ მე „უვიცთა რიცხვს ვეკუთვნი“. „არევი“ უფრო თავაზიანია, მისი აზრით, მე საკმაო ცნობები არ მომეზოვებოდა და არც საშუალება მქონდა სომხურ მასალებს დაეყრდნობოდი. ასეა თუ ისე, სომხური პრესა იმას კი არა სცდილობს უარპყოს ჩემი დებულებანი, არამედ დამანახვოს მე და ჩემს მკითხველებს, თუ ნამდვილად როგორია სომეხთა შეხედულება მათ ეროვეულ კითხვების გასარკვევად. უეჭველია, სწორედ ამას უნდა მიეწეროს, როდესაც მათ უმთავრეს საიერიზო ბაზად გაიხადეს ჩემი წერილის შესავლის ერთი

ოსმალეთის სამღვდლოების უფროსი, სტამბოლში მეჩეთის აიენიდგან კითხულობს საღმრთო ორსადმი მოწოდებას.

ფრაზა, სადაც მე ვამბობდი, რომ სომეხთა შეხედულება ჯერ კიდევ დადგენილი არ არის და რომ ოსმალეთის სომეხობის მომავალზე არსებობს „უმრავლესობა“ და „უმცირესობა“ მეთქი. რაკი ლა ვიცოდი, რომ ამ წვრილმანებს, უეკველია, ხელს ჩაჰკიდებენ მეთქი, წინდაწინვე ავიღე და ეს სიტყვები „უმრავლესობა“ და „უმცირესობა“ ამოვშალე ჩემი წერილის დასრულებულ ტექსტიდან, რომელიც „რეჩში“ დაისტამბა. *) ამისდა მიუხედავად, სწორედ ეს გახდა სომეხ კრიტიკოსთა უმთავრეს საგნად. მეუბნებიან: ამ საკითხზე შეუძლებელია უმრავლესობა და უმცირესობა ვახსენოთ. არსებობს მხოლოდ ერთი გროვნიული აზრი მთელი სომხის ხალხისა და კერძო, შემთხვევითი ხასიათის აზრი ანა თუ იმ პირისა, არ შეიძლება გავასაზოგადოებრივოთო. „პარიზონი“ სხვათაშორის იმას მისაყვადურებს, რომ ინტელიგენტიდან გარდავიქეცი დიპლომატად. ვმიშობ, ვაი თუ ჩემი კრიტიკოსების თავს მოხდა ასეთი გარდაქმნა, თორემ მე ისეც ისა ვარ. რუსეთის დამოუკიდებელ პრესისგან ისინი თხოულობენ, რომ მან „დაიცვას ის თვალსაზრისი, რომელსაც სომხის საზოგადოება ემყარება“, ამასთანავე ამტკიცებდნენ, რომ ჩვენი ასეთი მოქცევა იმდენად მალა იღვებოდა თავის დანიშნულებაზე, რამდენადაც ჩვენს თვალსაზრისს დაიცავთო. არა მგონია, რუსულმა პრესამ ასეთი პირობები მიიღოს და თავისუფალ მსჯელობაზე ხელი აიღოს. გარდა იმისა, რაზეც სომხის დიპლომატები მიუთითებენ, როგორც „ეროვნული“ და „სახელმწიფო-ოფიციალური“ რამეზე. მე კერძოდ ის აზრი გამოვსთქვი, რომ სომეხთა „საზოგადო“ აზრი ჯერ არ შედგენილა მეთქი. სომხის დიპლომატები ჩქარობენ და მარწმუნებენ, რომ ვცდები, უკედ, ცილს ვწამებ სომხის ხალხს, და რომ მისი „აზრი“ დიდხანია შემცდარია, ნამდვილად კი ყველაფერი მზად

არის, ისტორიულად შემუშავდა, რამდენიმე ათეულ წლების განმავლობაში და სხვა. მცკარვად მომეხსენება, თუ რა აზრი შემუშავებს ხანგრძლივ წელთა განმავლობაში. მაგრამ ჩემი გარდაწყვეტილება იყო და არის კიდევ დამემტკიცებინა, რომ ეს „აზრი“ სულ სხვა გარემოებაზე იყო დამყარებული, ვიდრე ის, რასაც ვხედავთ დღეს. ამიტომ მოგეუწოდებდი თანამედროვე გარემოების დაკვალად განხილული და შეფარდებული ყოფილიყო ეს აზრი. ჩემი ოპონენტები მიპასუხებენ ისტორიული მასალებით მათ მოჰყავთ ციტატები ჩემი სიტყვებიდან, რომელიც წარმოვსთქვი 6 ივნ. 1913 წ. და 10 მაისს 1914 წ. სახელმწიფო სათათბიროში და ნოემბერში 1913 წელს პარიზში მომხდარ სომეხთა კონფერენციაზე. მე მაშინ ვიცავდი ოსმალეთის სომეხთის ავტონომიას იმ პირობით, რომ დაკული ყოფილიყო თვით ოსმალეთის სუვერენიტეტობა. ისინი სცდილობდნენ წინააღმდეგობა აღმოეჩინათ ამისა და დღევანდელ ჩემს შეხედულობის შორის, როდესაც ვიცავ ოსმალთა სომეხების ავტონომიას რუსეთის სუვერენიტეტობის ქვეშ მათ მსურთ შესაძლებელი გახადონ დაიცვან ვილაეტური ფორმულა: „ექვსი ვილაეტის ავტონომია რუსეთის პროტექტორობის ქვეშ“, რათა ძველი და ეხლანდელი ფორმულის შუა რაიმე მზგავსება დამტკიცონ. მაგრამ ზედმეტი ცდილობაა, ამით ისინი იმას აღწევენ, რომ ეხლანდელი მათი ფორმულა ორ აზროვანად დარჩება და მასთან პირობოთნეულად. უმჯობესია მთელი ფორმულის შეცვლა, ვიდრე ის შეფარდებული იქნეს დიდად შეცვლილ მდგომარეობასთან. აი ჩემი აზრი, რაზეც მიპასუხებენ ჩემი ოპონენტები: არა, ჩვენ განსაკუთრებული საბუთები მოგვეპოვება ძველი ფორმულა შევინახოთ და მისი ორ აზროვნება თუ ბუნდოვანობა ჩვენი ნაკლულევანება კი არა, პირიქით, ღირსება არისო.

(შემდეგი იქნება).

*) ჩემდა დამოუკიდებელ გარემოებისაგან ჩემი წერილი სიმჭერ გადაკეთ-გადმოკეთდა. შეორე ვართანტი, რომელიც ჰეტროგრაფში ვერ დაიბეჭდა, უკვე ვაკვასიაში გახდა, რა თქმა უნდა, მე მზად ვარ ყოველასფერზე ვუპასუხო, რაც კი ჩემის ხელთ დაწერილა.

გერმანელები და ხალხთა უფლება

ერთს გერმანელ მეცნიერს, საერთაშორისო უფლების პროფესორს რემს სტრასბურგში წაუკითხნია ლექცია შემდეგს თემაზე: „საერთაშორისო ომი და ხალხთა უფლება“. შინაარსი ამ ლექციისა მოკლედ შემდეგში მდკომარეობს: საერთაშორისო უფლება იმიტომ შემოიღეს, რომ სხვა და სხვა ერთად დამოკიდებული ცხოვრება შესაძლებელი იყო. რომ ეს პრინციპი ცხოვრებაში გაყვანილ იქმნეს, ეს დამოკიდებულება თვით მზარუნველობისა და დახმარების გრადაციებზე, რომლის განმავითარებელი მიზეზი უმთავრესად ომი უნდა ჩაითვალოს. ომის დროს შემოპირი მხარეები ემყარებიან ზოგიერთ პირობებს, რომელნიც უფლებათა თანასწორად ითვლებიან. ამა თუ იმ სახელმწიფოს მოქალაქეს უფლება აქვს მტრულად უყუროს მოწინააღმდეგე მხარეს, ვიდრე მტერი შემოესეოდეს. მაშინ კი უნდა დაჰყაროს იარაღი, მტერს ვერ აღუდგება წინ. ეს მხოლოდ მოწყობილ სამხედრო ძალთა საქმეა და არა. მშვიდობიან მცხოვრებლებისა. სამხედრო განწყობილ ძალთა გვერდით ხალხს შეუძლიან იმ შემთხვევაში იბრძოლოს, თუ ისინიც მხედრულად გამოეწყობიან. ქალებს და ზავშეგებაც ევალებათ დახმარება გაუწიონ თავიანთ ჯარისკაცებს მტრის საწინააღმდეგოდ, მაგრამ იმ დრომდე, ვიდრე მტერი მოასწრებს შემოსვლას. მტრის შესვლისთანავე მცხოვრებნი უნდა დაემორჩილონ საომარ უფლებით შემუშავებულ კანონებს. ინგლისში მომხდარ უკანასკნელ საერთაშორისო კონგრესზე ინგლისი საფრანგეთთან ერთად იახოვდა პარტიზანული ომი ძალაში დარჩეს, ისე რომ ნურავითარ პირობას ნუ დაედებთო. მაგრამ გერმანიამ სასტიკი პროტესტი განუცხადა, ჯარისკაცსაც აქვს ერთგვარი ჰუმანიური უფლება, ისიც ადამიანია, იმასაც აქვს ადამიანური მოთხოვნილებანიო. ჯარისკაცმა უნდა იცოდეს, რომ როდესაც სოფელში შედის, ანუ ქალაქში, მას შეეძლება ხანგრძლივი ომებისა და გადასვლა გადმოსვლის შემდეგ, მცირე ხნით მაინც მოისვენოს, ხოლო ისე, რომ არავითარი შიში ჰქონდეს, აი, ღალატით მოვლენ და ყელს გამოგვირიანო. რუსეთმა და ავსტრიამ ამ წინადადებას მხარი დაუჭირეს, ამრიგად უკუგდებული იქმნა ინგლის-საფრანგეთის მოთხოვნილება.

მაგრამ ყველაზე საგულისხმიერო შეზღუდვა

გამოიხატა იმაში, რომ მოითხოვეს ნეიტრალურ სახელმწიფოთა და საზღვაო რაიონების ხელშეუხებლობა, გარდა გაშლილი ზღვის სივრცისა, სადაც ომი მიხლა-მოხლა ადვილიც არის და არც იმდენად საშიში. რაც შეეხება კერძო საკუთრებას, აქაც არსებობს საზღვარი. ჯარისკაცს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლიან კერძო საკუთრება მიითვისოს, თუ ამას მოითხოვს სანიტარული საჭიროება, ანუ დაჭრილების მოსავლელად აღუკიდებელია. მტრის დაჭრილებსაც ისე უნდა მოუპარონ, როგორც საკუთარს. ჟენევის კონვენციის თანახმად, ამ შემთხვევაში გარჩევა არ შეიძლება. არამც თუ ის არის შესაწყენარებელი, რომ დაუტავი მხარეები დაარბიონ, ცეცხლი წაუკიდონ ან და ზარბაზნის ტყვია დაუშინონ.

რა თქმა უნდა, ყველა ეს კარგი და საგულისხმიერო რომ იყო და არის, მაგრამ პრაქტიკულად თვითეული მათგანი მრავალჯერ იქმნა დაზღვეული. განსაკუთრებით დაჭრილთა ბედი იყო ცუდი. მათ, ომის კანონის ძალით, შეურაცხყოფა არ უნდა მიყენონ. ასეთი შეურაცხყოფა კი მრავალიდან მრავალი მოხდა. რაც შეეხება ნეიტრალურ სახელმწიფოთა უფლების დარღვევას აქ პროფესორი რემს უთითებს იტალიაზე და ამბობს, რომ იტალიამ პირველმა დაარღვია უფლება და უღალატა ავსტრი-გერმანიის კავშირსაო. შეერთებული შტატები სკდინალობდნენ ნეიტრალობას, მაგრამ ყოველთვის არ მოუხერხდათ, ასე მოქცეულიყვნენ. საერთაშორისო უფლების ძალით ამერიკას შეეძლო ნება დაერთო უსაჭიროეს საგნების გატანაზე, თუმცა მისი აკრძალვაც მის ხელთ იყო. მან ნება დართო გატანაზე, მაგრამ გერმანიის საზარალოდ, რომელსაც არ შეუძლიან ისარგებლოს, რადგანაც მთელი ოკეანე ინგლისის ხელშია. ყველაზედ უკეთესად ჰოლანდია მოიქცა, რომელმაც დიდი ზარალი ნახა თავის ნეიტრალიტეტობის გამო.

ასეთივე შეუწყნარებელი იყო საერთაშორისო უფლებათა დარღვევა, როდესაც ნეიტრალური სახელმწიფოები ნაკლებად ზრუნავდნენ მებრძოლ მხარეთა დროშაზე, მათს პატივსა, შეწყნარებასა და დასახულ ნიშნების დაცვაზე. კანონის ძალით ამ შემთხვევაში დამნაშავეს სჯიან. ნამდვილად კი არ დარჩა არც ერთი ნეიტრალური სახელმწიფო, რომ თავის ქვიფის დაგვარად შეურაცხყოფა და უპატი-

ვისცემლობა არ გამოეჩინათ ამა თუ იმ მებრძოლ მხარისადმი. ერთადერთი შევიცარია დარჩა, რომლის საქციელი ყოველ ქების ღირსი არის.

პრ. რემი ბოლოს შეეხო ბელგიის და ლიუქსემბურგის მდგომარეობის საერთაშორისო უფლებების თვალსაზრისით. აქ მან აღიარა, რომ ჩვენ „დავარდევით მათი ნეიტრალიტეტობა“, მაგრამ ეს გამოიწვია „ფატერლანდის“ (სამშობლო მხარის) კრიტიკულმა მდგომარეობამაო. — თუ საფრანგეთთან ომი არა, შეიძლება გერმანიას სრულებით ხელი არ ეხლო ბელგიისთვისო.

დოკენი.

ქ რ ო ნ ი კ ა

ოსმალეთ-გერმანიის შეთანხმება. რომიდან ინგლისის გაზეთებს ატყობინებენ, რომ გერმანიასა და ოსმალეთის შუა ქრისტიანობისთვის პირველ რიგებში დამთავრდა მოლაპარაკება და შემდეგი პირობებით შეეკრნენ ერთმანეთს: 1) გერმანია მოვალეა ოსმალეთს აძლიოს ყოველგვარი სამხედრო მასალა, აგრედვე ჯარის შესანახავი ფული მთელს ომის დასრულებამდე; 2) ოსმალეთში უნდა გაგზავნოს ინსტრუქტორები და რაც შეიძლება მეტი აფიცრობა; 3) თუ ომს მოიგებს, უნდა ოსმალეთს მისცეს კონტრიბუციის მებუთედი, რასაც დამარცხებულ მხარეებიდან მიიღებს; 4) სეპარატიულად არვის დაუდგებს ზავის პირობებს, თუ რომ ოტომანთა იმპერიის ხელშეუხებლობას არ აღუთქვამენ.

თავისი მხრით ოსმალეთმა აღუთქვა: 1) დაეხმაროს მას რუსეთთან და ინგლისთან ომში; 2) საღვთო ომი გამოაცხადოს და 3) სეპარატიულად არავის ჩამოუგდოს ზავზე ლაპარაკი. აქ აღსანიშნავია, რომ პირობაში არასამბობენ საფრანგეთზე. ამით სურთ გაამართლონ ის დაბეჯიდებითი ხმები, რასაც ავრცელებენ ევროპაში, ვიოომც გერმანიას სურს სეპარატიულად საფრანგეთს ზავი დაუდოსო.

სწრაფმსროლელნი მოტოციკლეტებზე. საფრანგეთის ფრონტზე გერმანელებმა შემოიღეს ახალი, ფრიად გაუმჯობესებული იარაღი, რომელიც ბევრად აღემატება ჯავშნიან ავტომობილებს. ესაა მოტოციკლეტებზე სწრაფმსროლელის მოწყობა. ეს სულ განსაკუთრებული კონსტრუქ-

ციის იარაღია. კარგ მოტოციკლიტს შეუძლიან თავის სწრაფმსროლელი იარაღით რამდენიმე წუთის განმავლობაში გაცილებით მეტი ზარალი მიაცენოს მტერს, ვიდრე ჯავშნიანმა ავტომობილმა. რაკი და აღნიშნულ ადგილს მიაღწევს, მოტოციკლისტი ჩამოხტება, იარაღს მოაწყობს და ორს ან სამი წუთის განმავლობაში ანადგურებს მთელს ცხენოსან რაზმსა, თვით მთელს მატარებელსაც კი. შესრულებს თავის მოვალეობას თუ არა, იგი ისევ შეხტება და ნოჰკურცხლავს უკან. საათში გარბის 90 კილომეტრს, ასე რომ მისი დაქვერ ყოვლად შეუძლებელია. ამგვარ მოტოციკლეტებს კიდევ ის უპირატესობა აქვს, რომ მეტად სუმბუქნი არიან, სასიარულოდ ხელსაყრელი, ვიდრე ჯავშნიანი ავტომობილები. ამ ბოლო დროს ეს შეისწავლეს და გადაიტეს ინგლის-საფრანგეთში, ოლონდ მათი სასროლი იარაღი ბევრად განსხვავდება გერმანელებისაგან.

რუსეთის საფრთხე.

ამ საზღურით გაზეთ „Hamburger Nachrichten“-ში დაიბეჭდა Paul Barbach-ის წერილი, აი აქ მოგვყავს ამ წერილის უფრო საინტერესო ადგილები.

აქვს აზრი ამეჟმად რუსეთის საფრთხეზე ლაპარაკს? დიახ, ორმაგი. პირველად უნდა ვილაპარაკოთ ამაზე. მისთვის რომ უკვე გავრცელდა ხმები ზავის ჩამოგდებაზე, არა საფრანგეთსა და ინგლისთან, არამედ რუსეთთან! ასეთი ხმები ვრცელდება ყველგან. ხშირად ისეთს სასაცილო ამბებს გაიგონებთ, ვითომც ჩვენს სამხედრო წრეებში, საქიროდ სცნობდნენ რუსეთთან ზავი ჩამოვადლოთ, რათა რაც შეიძლება მალე გავთავოთ საქმე საფრანგეთ-ინგლისთანაო... ნუ თუ ჩვენს ხალხს აღარა აქვს მოთმინება, რომ კიდევ რამდენიმე თვე გასძლოს? მიუხედავად ამისა, „რუსეთის შიშს“ აქვს სხვა მნიშვნელობაც, ვიდრე ზავს ჩამოვადგებდეთ. და ეს მეორე მნიშვნელობა უფრო სასტიკია, ვიდრე პირველი. ნუ თუ არ გვახსოვს, თუ 1870-71 წლებ. რუსეთის მცხოვრებნი ბევრად არაფრით იყვნენ ჩვენზე მეტნი? და აი, ამ მოკლე ხანში 70 მილიონ მცხოვრებიდან ჩვენ ვხედავთ 170 მილ. მაშ რატომ არის ასე სამძიმო რუსეთთან ომი? სწორედ ეს მრავალრიცხოვანა გვაძლევს პასუხს. წლიურად მათ ემატებათ თითქმის მილიონნახევარზე მეტი, მაშინ როდესაც ამ 50 წლის წინად ნახევარ მილიონსაც არ უდრიდა, 15 წლის შემდგომ რუსეთი წლიურად იმა-

ტებს ორ მილიონს, გაივლის ამდენივე წელი, რაც საფრანგეთისა და პრუსიის ომიდან იყო და მაშინ რუსეთში რიცხვი 300 მილიონამდე ავა. მალე რუსეთში მიწათ მოქმედებაც განვითარდება და თუ მან მიაღწია იმ მდგომარეობას, რაც ჩვენში 1870 წ. იყო, მაშინ რუსეთს შეეძლება გამოჰკვებოს ხალხი სამჯერ მეტი, ვიდრე თვითონ იქნება. არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ სახნავი მიწები რუსეთში უფრო ნაკოფიერია, ვიდრე გერმანიაში, ხოლო რუსეთის მიწათ-მოქმედების განვითარება დამოკიდებულია დროზე. და აი, როცა ეს დრო დადგება, მაშინ,

მხოლოდ მაშინ, რუსეთის კოლოსი გაიმართება წელში და მთელი თავისი სიდიდით მოგვეჩვენება. მაშინ რუსეთში მცხოვრებთა რიცხვი გაცილებით მეტად იქნება და თანასწორი დანარჩენ ევროპისა. აი, სწორედ მაშინ დადგება საშინელი დღე, საშინელი განსაცდელი, ვინაიდან მაშინ ფრიალ ძნელი იქნება ხარისხი რაოდენობას დაუყენო, როგორც დღეს. ეხლა ზავის ჩამოგდება ეს იგივე იქნებოდა, რომ ხელში მივცეთ რუსეთის მომავალ დიდებულ გამარჯვების თამასუქიო...

ქართულ კულტურის მოუვარულთა საზოგადოებაში

ფრად სეურადღებო და მნიშვნელოვანი საკითხი წამოაყენა თავის უკანასკნელ შორე კრებაზე ჯერ კიდევ ნარჩმა და ბეგრასთავის უცნობა ქართულ კულტურის მოუვარულთა საზოგადოებაში.

15 ახვარს გაიმართა დეპუტატთა სკრებულის დარბაზში საზოგადოების მარტივი სხდომა, რომელიც თითქმის მთლად მოუხდა ქართულ მართლწერის შესახებ საუბარს.

თავმჯდომარეობდა საზოგადოების საბჭოს თავმჯდომარე გ. უორდანი, რომელმაც შეაჩერა დამსწრე საზოგადოების ყურადღება წამოყენებულ საკითხის დიდ-მნიშვნელოვანობაზე, მის გამორკვევის და გადაწყვეტის აუცილებელ საჭიროებაზე, შემდეგ გაიმართა კამათი ს. გორგაძის აზრით, ქართულ მართლწერის შესახებ ღაზარაკი ჯერ ნაადრევია. ამისთვის აქ საჭიროა ძალები არა ვეუყანან; კრებას მხოლოდ შეუძლიან ამა თუ იმ საკითხების წამოყენება.

1. დადიანი ითხოვს სპეციალურ კრების მოწვევას, რადგან, მისის აზრით, მხოლოდ ასეთს კრებას შეუძლიან სადავო საკითხების საბოლოოთ გადაწყვეტა.

დ. კარტიშვილი ასბუთებს იმ აზრს, რომ ცალკე ქართული მართლწერა არ არსებობს, არის მხოლოდ ქართული მართლმეტყველება: ქართული კაცი რთვორცა ღაზარაკობს, სწორედ ისევე სწერს კიდევ, ამიტომ საჭირო და საკმარისია მას კარგი ღაზარაკი ვასწავლოთ, რომ მან თავისთავად კარგი წერაც ისწავლოს.

მართალია, დღეს მართლ-მეტყველება არ არის ჩვენში: ერთი ერთხანითაა ღაზარაკობს, მეორე შეორენიართ. ამ მოგუენას ბოლო უნდა მივდოს, უნდა აღინიშნოს სადავო კითხვები, უნდა შევთანხმდეთ, შევრთებული შროს

მით შევიმუშავოთ განსწავლური ფორმები, დასტური დავერთო მათ, გავამეფოთ ისინი მწერლობაში და სასწავლებლებში.

მ. ვას. კარბელაშვილი იგონებს, რომ ძველათ საქართველოში სამი სხვა და სხვა კილო იყო გამოყენებული: ღვთის მეტყველური, სადარბაზო და მღაბით ხალხური. მანამ ეს წესი სუფიუდა, ენის არევა არ ეოფიდა. დღეს-კი ამას ვეღარ ვხედავთ, დღევანდელი ენა წაირუნა, დაეცა. ერთი ენა უნდა იყოს გამოყენებული მწერლობაში. ვეკვას სადავო კითხვები ძველმა მწერლობამ უნდა გადასტანას.

3. მირიანაშვილი მოუწოდებს საზოგადოებას დაემუაროს ძველ, კლასიკურ ქართულ ენას. ძველათ მთელ საქართველოში ერთი სკოლა იყო (ქართლის სკოლა), ამ სკოლის ხორშებს ვეკვას ემოხილეთადა. ამიტომაც იყო ერთხანობა დიტერატურულ ენისა. თანამედროვე მწერალმაც უნდა შეისწავლოს ეს კლასიკური ენა, ის უნდა იყოს ზედმიწევნით შეოდნე ქართულ კულტურისა. ქართველი მწერალი, ქართულად ნაკითხი უნდა იყოს.

გრამატკა ფაქიზი საკითხია, დად ურთობაში მისა წესებას დადგენ შეუძლებელია, ეს საკამინეთო შრომა.

ა. ბ. ტიქინაძე: ჩვენში ეკლდას თავის თავი ენის მცოდნეთ მიანხია ვეკვას თავისებურათა სწერს და ღაზარაკობს. ამ არეუ-დარეკას ბოლო უნდა მოვდოს.

ყურადღება უმთავრესად საქმის პრაქტიკულად დაეენებას უნდა მიექცეს. კარგი იქნებოდა თუ ქართულ კულტურის მოუვარულთა საზოგადოება მთავრებდა კვირამი ან ორკვირამი ერთხელ თათბირის მოწვეობას მართლწერის შესახებ. იქ ჩვენ შევთანხმდებოდით ამა თუ იმ ფორმებ-

ზე და შემდეგ ჩვენი შოთხნობა გადავა მწერლობაშიც, სკოლაშიც. მეცნიერთა ურადობა კაი საქმეა, მაგრამ თუ მართო მას ვუცადეთ და მართო მასზე დავაშარეთ იმედი, შორს ვერ წავალთ

იოს. იმედაშვილი აზრით დიდათ საქმითა ამ თაკითვე შედგენილ იქნეს ლექსიკონი ქართულ მართლწერას. ეს ლექსიკონი გამოსდგება იქნება მწერლობაშიც, სკოლაშიც.

ვა. ბარნოვი მათხოვს, რომ ზირველ ეოლასა, კულტურულ საქმიანობის გეგმა იქნეს შემუშავებული, თორემ დღეს ჩვენას ცხოვრების უაგელ დარკში უკეთესობა გამოვლენული: უკეთესობა მწერლობაში, უკეთესობა სკოლაში, უკეთესობა ეკლესიას და ამიტომაც ვართ უკეთესად უკან ჩამოხრებიანი.

ს. გორგაძე ეკავითებს ზ. მირიანაშვილს და დასძენს, რომ როდესაც ძველ მწერლობაზე ვლანძრავით, არ უნდა გვაკვირვებოდეს, რომ მას ნაწარმოებთათვის რიგისი გამოცემა არა გვაქვს. და შეიძლება უხეირო გამოცემა უფროც დაგვაშოროს ძველ მწერლობას.

პ. მირიანაშვილი კვლავ ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ჩვენ, ქართველები, ყოფილ უკულტურითა ვწერთ, საქმითა სკაითხების კონკრეტიულათ წამოყენება. მირიანაშვილის აზრით ამ თაკითვე უტილებლავ საქმითა სხვა და სხვა სკაითხის გამოცემა.

დ. კარიკაშვილის აზრით შეცხადება ჩენს გასუფთავებაში ვერ დაგვხმარებან. ჩვენი პროფესორების ენა ისეთივე ნაკლებეფენებით არას სავსე, რაგორც ჩვენი საკუთარც.

ილ. ჭიჭინაძე ამბობს, რომ ენა ცხოვრებისათვის ერთად უნდა ვითარდებოდეს და ვითარდება კრდვც. სკაითხის გამოსარკვევით უსაოუოდ კრებების მოწეობა საქმითა ხმარ-ხმირათ, თათბირში გამოვარკვევით ბევრ სადავო ფორმებს.

კრებს დასრულდა სიღამის 1 საათზე.

კრების დასრულებამდე სანქსის თავმჯდომარემ გამოაცხადა, რომ საბჭო მრდლკობაში მიიღებს ვეულად დღევანდელ კრებაზე წარმომქველ აზრს და კრება უხდევს მომავალში მოწეოს კრებები, რომლის საქმითაზეც დღეს ამდენი ითქვა.

საღხი კრების ძალიანი ბევრი დაესწრა. გტვობოდა, რომ წამოყენებულმა სკაითხმა ეველანი დიდათ დაინტერესა.

X.

აკაკის ნაკვესები

ვინ არ იცის, ჩვენი საზოგადოების უცნაური ხასიათი: ადამიანი ჯერ ცაში უნდა ავიყვანოთ, მაგრამ თუ ღმერთი გაუწყრა და როგორმე ფეხი გადუტრიალდა, შენი მტერი, ციდან შიგ ჯოჯობეში გავკრავთ თავს. მაშინ მშვიდობით ცოლო და შევიოლი მშვიდობით მთელი წლების ნამაგდარო! მის ნაღვალ ნაშრომში ექვს შევიტანთ, მიწასთან კავასწორებთ და ისევე სასტიკად დავგმობთ, როგორც მის ავტორს.

ერის ასეთს მოღვაწეთაგან სწორედ მზგავსი განსაცდელი დაადგა. ყველამ ქვა და გუნდა დაუშინა. სულით შეწუხებული ჩვენი მოღვაწე იძულებული გახდა შუბლში ტყვია ეთხლიშა. ყოველისფერი მხად იყო. აი, აილო ხელში რევოლვერი და და ის ის იყო, უნდა ესროლნა კიდევ, რომ ბიჭვა კარები შემოლო და წერილი გადასცა. სწრაფად რევოლვერს ხელი უშვა. წერილი გადკითხა და გიყსაკით შეიკუნტრუშა. წერილი აკაკისგან იყო. იგი ამხნევებდა და აქეზებდა, ქვეყნის ყაყანს ნუ უგდებ ყურს და კვლავ ერთგულად განაგრძე შენი მუშაობა ჩვენი ქვეყნის სასარგებლოდაო. არ გაუფლია ერთ თვეს, რომ თვით აკაკიც შემოეყარა.

— კაცო, შენი წერილი რომ არა, იცით რას ვაპირებდი?

აკაკიმ ჩაიციხა:

— უეჭველია, თავის მოკვლას...

— მართალსა ბრძანებთ. შეუძლებელი იყო მეტის ატანა, ხარსავით მუშაობდვ. მთელ დღე და ღამეს ასწორებდვ ქვეყნის სასარგებლოდ, არად მიგაჩნდეს ცოლი, შვილი და...

აკაკიმ გულმოდგინედ უგდო ყური და შემდეგ ასე დაამოშშინა:

— იცი რა, ჩემო მეგობრო, შენ ტყვილად ემდური ჩვენს საზოგადოებას. ქართველ ხალხს გიყვარს ვლიანდლოთ და ვაგინოთ სწორედ მუშავს, იმიტომ რომ ის ჩვენთვის იღწვის. ვანა არ გიყურებია, როგორ შეზხარის გლეხი თვის ხარს, როდესაც ჩრდილში გვერდით უწევს, ხან თავზე გადუსვამს ხელს, ხან ზურგზე ფხანს, ხან კიდევ ჰყოცნის. მაგრამ შევაბამს ურცხში თუ არა. მაშინვე იმავე ხარს სულ თავებელს აწყველინებს: უყვირის, სცემს და პატრონის ცოლ-შვილსა თუ დედ-მამის საფლავს უმყრალებს. არა, ჩემო კარგო, შენ შეც-

დი. შენ გლანძღავდნენ, მაგრამ ეს სიძულვილით
კი არა, სიყვარულით მოსდით. ქართველის დიდი
სიყვარული, უმთავრესად ლანძღვა-თრევაში იხატე-
ბა...

ქართლელი.

თეატრი და ხელოვნება

13 იანვ. სსს. სახლში დასდგეს „მარგარიტა ვო-
ტიე“. ზიკის ძველია, ესება ფრანკთა ცხოვრებას მეცხრე-
მეტე საუკუნის ზირველ ნახევარში. მისი ინტერესი მხო-
ლოდ ხელოვნების მხრით თუ შეიძლება. ცენტრალური
ფიგურა „მარგარიტა“ ფარდის ახლასთანვე იპურბოს მ-
ურუბელის ეურადებას. ქნა ჩხეიძის ასული გაიოვიდა
ამ რაღში და, სიამოვნებით უნდა აღინაშნოთ, დიდის
ხელოვნებითაც შეასრულა. ბუნებრიობა, სიმარტივე და
მსიხლოვანი სინამდვილე, აი ის ღირსებანი და აუცი-
ლებელი ფერადები, რომლითაც მან განასახიერა მარგა-
რატა. ისეთი სცენები, სადაც მსახიობი სულიერ გან-
ცლით უნდა სუნთქავდეს, ქნმა ჩხეიძის ასულმა ზედ-
მიწევნით შესძლო, უჭარბულად ასურათებდა, თან-და-თან-
ობით იზილებოდა, ვიდრე უკანასკნელ მოქმედების
ფარდა არ დაეშვა. განსაკუთრებით მოგვეწონა მესამე
მოქმედება ში (სცენა დიუვალთან, ანშინის მამსთან), და
ბოლო მოქმედება, როგორც ამოთეოზი საუცხოვო ხე-
ლოვნებისა.

არმანი (იშვანაშვილი) ძალიან კარგი იყო, თუმცა არ
შეიძლება, ვთქვათ, საუცხოვოთა არა, კვალობაზე კარ-
გად თამაშობდა, თუმცა უკეთესად შეეძლო, თუ დაუკვირ-
დებოდა რაღს და მარგარიტას სიტყვებს შეუწონებდა
თავის ტანჯვას, სულიერ განცდას. ამის ძალა მას აქვს,
უნარიც და სიბეჯითით მისწვდება კიდევ.

დიუვალი (უვანბეკაშვილი) უფრო კარგი დიუვალი
იქნებოდა, რომ ერთ ფეროვანი არ ეოფილიყო, მასთან მყო-
ხემაჯი. მისი რაღი დიდს ხელოვნებას მითხროვს, რომ
მსახიობმა არ უმტყუნოს ანსობდს. ეს ხელოვნება კი
იკითხე შეეძლო გამოეხატა, თუ ჟორჟ დიუვალს არ წარ-
თქმულა გრძობას. რაც უნდა იქონს, დიუვალი, ადამი-
ანა, მან შეიძნო მარგარიტას უმანკობა, იგრძნო მისი

შეიღისა და მარგარიტას სიყვარულის გულწრფელობა და,
თუ მაინც აღსდგა და მარგარიტას მსხვერპლს არ მოე-
რიდა, მხოლოდ იმიტომ რომ საზოგადოებას შიში
ჰქონდა, შიში თავისი წრის მსჯავრისა და არა იმიტომ,
რომ მას ხერვების ადგილას დაჭიმული თოკები ჰქო-
ნიოს.

სხვა მოთამაშედან აღნიშნავ ნახას (ქნი შოთაძე).
ეს უფრო მგრძობიარე ხსინი იქნებოდა, რომ.. მუდამ
ერთფეროვანი არ იქონს. ეოველთვის მისი სცენაზე გა-
მოსვლა ერთ სხნით ჰხდებოდა, არც გრძიმის მოკვლა, თით-
ქმის ტანისმოსვაც ერთგვარს ხმარობს. თამაშიც ერთ-
გვარი აქვს. მსახიობი კი იმის მსახიობია, რომ თავის-
თვისაც არ უნდა ემოცავოს, არა თუ ერთი რაღი მე-
ორეს შეუფარდოს...

დანარჩენიც „ხელს უწეობდნენ“, როგორც იტყვიან
ხოლმე. საზოგადოდ მთლად შთაბეჭდილების მოსახდე-
ნად ეგვლა სცდილობდა და შესაფერისად მოახერხეს კი-
დეც. ეტუბოდა რეჟისორის ხელოც. ჩვენ სცენას არ
შეუძლიან ალბად უმჯობესის მოცემა, თორემ მეტ არის-
ტოკრატოულ ელოფრს მისთვლიდნენ.

საზოგადოება დიდი დაესწრო, თუმცა უწესო ქონე-
ბა საზღვარს გადასცდა. შტენა, წარმოდგენის დროს
აღიქითი, დრინცალი და უწმწური რეპლიკები ეოვე-
ლისფერს ადემატებოდა. კარგი იქნება, თუ ამ მხარეს
თეატრის ადმინისტრაცია ჭეროვან ეურადებას მიაქცევ-
დეს.

Candide.

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.

5 586 / 2
1915

მიიღება ხელის მოწერა

1915 წ.

ყოველკვირეულ სასოგადო-ეკონომიურ და სალიტ. ჟურნალ

წელიწადი მეოთხე.

„ს ზ რ ე ბ“ - ჟელ.

წელიწადი მეოთხე.

წლიური ფასი ხუთი მან., ექვსი თვით სამი მან.

ცალკე ნომერი ორი ზაჟრი.

ყოველკვირეული საორშაბათო საზოლიტიკო,
სამეცნიერო და სალიტერატურო გაზეთი

„ს ზ რ ე ბ ე პ ა ნ ი“

მიიღება ხელის მოწერა 1915 წლისათვის. გაზეთი ღირს 1 წლით—2 მან. 50 კაპ, ნახევარი წლით—1 მან. 25 კაპ., ერთი თვით—25 კაპ. საზღვარგარეთ ორჯერ მეტი. კანტორის და რედაქციის ადრესი: Тифлиς, Типография „Сорапанъ“ для „Шадревани“. ფული უნდა გამოიგზავნოს შემდეგი ადრესით. Тифлиς, Типография „Сорапанъ“ Александру Г. Мумладзе.